

KAITSTUD DOKTORITÖÖD

18. juunil kaitses Adele Vaks Tartu Ülikoolis üldkeeleteaduse erialal doktoritöö „The role of cross-linguistic influence and exposure in bilingual children's language” („Keelte vastasmõju ning sisendi roll kakskeelsete laste keelekasutuses”). Juhendajad olid prof Virve Vihman (TÜ) ja kaasprof Jan de Jong (Bergeni ülikool, Norra), oponent prof Yulia Rodina (Norra Arktika ülikool, UiT).

Doktoritöö annab ülevaate 4–7-aastaste eesti-norra kakskeelsete laste keelekeskkonnast ja keelekasutusest. Lähemalt uuritakse seda, kuidas laste sõnavara ja morfosüntaksit mõjutab keelesisend ehk keel, mida lapsed kuulevad, ning milline roll on keelte vastasmõjul. Et laste keeleoskust põhjalikult kirjeldada, töötati esimese sammuna välja eestikeelne sõnavaratest. Morfosüntaktiliste oskuste hindamiseks kasutati lausete järelkordamise testi ning pildipõhist jutustamisülesannet. Lapsed tegid testi nii eesti kui ka norra keeles, lisaks täitsid vanemad ankeedi pere keelekeskkonna kohta. Kokku osales andmekogumises 31 last, kellest viis elas Eestis ning ülejäänud Norras. Keelte vastasmõju uurimiseks sooritasid lisa-

stiimulitega lausete järelkordamise testi eesti-norra kakskeelsed, vene-eesti kakskeelsed ning ükskeelsed eesti lapsed.

Testi sooritusel ei andnud lastele olulist eelist see, kas nende teise keele (norra või vene) lauseehitus oli eesti keelega sarnane või mitte. Teise keele mõju näitas kvalitatiivne analüüs: kui lapsed ei korranud stiimulauseid täpselt, kandsid nad tihti üle grammatilisi struktuure oma teisest keelest (nt minevikuvormid tingiva kõneviisi asemel). Samuti kasutasid eesti-norra lapsed vajadusel norrakeelseid sõnu oma eestikeelsetes jutustustes. Kõik norrakeelsed tegusõnad ning umbes pooled nimisõnatüvedest said laste kasutuses eestikeelsed muudetunnused. Keelesisendi ja keeleoskuse seoseid uuriti kvantitatiivsete meetoditega. Keelesisendi hulk viimase aasta jooksul oli järjepidevalt kõige olulisem morfosüntaktiliste oskuste ennustaja, sõnavarateadmiste jaoks oli sama oluline keelesisendi mitmekesisus.

Doktoritöös selgus, et kvantitatiivseid erinevusi kaks- ja ükskeelsete ning eri kakskeelsete lasterühmade keelekasutuses selgitavad kõige paremini keelesisendi hulk ja mitmekesisus. Kvalitatiivselt aitab erinevusi selgitada keelte vastasmõju, mis suunab seda, milliseid konstruktsioone ja

sõnu lapsed kasutavad, juhul kui nad seda sõna või struktuuri eesti keeles ei tunne. Kogutud andmete põhjal saab kavandada laiemaid uuringuid kakskeelsete laste eesti keele omandamise kohta nii Norras kui ka muudes väliseesti kogukondades.

(<https://dspace.ut.ee/items/ff7bd34d-3e49-4406-996f-784531785327>)

31. augustil kaitses Aet Kuusik Tartu Ülikoolis keeleteaduse erialal doktoritöö „Naming, normativity, and negotiation: LGBT-related labels in Estonian media discourse and community evaluation, 1995–2023” („Nimetused, normatiivsus ja neis navigeerimine: LGBT-sildid Eesti meediadiskursuses ja kogukonna hinnangutes, 1995–2023”). Juhendajad olid prof Liina Lindström (TÜ) ja prof Raili Marling (TÜ), oponent PhD Joanna Chojnicka (Groningeni ülikool, Holland).

Eesti on kolme aastakümnega liikunud LGBT-inimeste õiguste piiramisest abieluvõrdsuseni. Sõnavara, mida avalikus ruumis seksuaalvähemuste kohta kasutatakse, on selle ajaga märgatavalt laienenud, kuid keelelised mustrid muutuvad aeglasemalt kui seadused ja hoiakud. Isegi näiliselt kaasavas meediadiskursuses kujutatakse mittenormatiivset seksuaalsust sageli mil-lenagi, mida keegi lubab, keelab või normaliseerib, mitte ühiskonnaelu loomuliku osana.

Väitekiri analüüsib viie LGBT-sildi – *gei*, *homo*, *homoseksuaal*, *kväär* ja *pede*

– kasutust Eesti meedias ja LGBT+ kogukonna hinnangutes aastatel 1995–2023. Korpusanalüüs näitab, et *gei* seostub üha enam õiguste ja heaolu teemadega, nime-tust *homoseksuaal* kasutatakse eelkõige distantseerivas ja klassifitseerivas raamistikus, *homo* on kasutuselt kõige paindlikum ning toimib sageli poliitilise eristumise vahendina. Vaenusõna *pede* kasutus-sagedus on kolme aastakümne jooksul püsinud stabiilne, kuid muutunud on selle funktsioon: otsesest solvangust on saanud poliitiline sildistamisvahend ja maskuliin-suse kontrollimehhanism. Sõna *kväär* on LGBT+ kogukonnas tuntud ja selle üle arutatakse palju: selle omaksvõttu kujun-davad muu hulgas demograafilised tun-nused, näiteks sooidentiteet ja vanus, aga ka keelelised hoiakud ja ideoloogiad ning sõna lähedus eesti omadussõnale *väär*.

Ühendades mitut lähenemisviisi (korpuslingvistikat, kriitilist stilistikat, vaenusõnapragmaatikat ja kogukonna-küsitlusi), pakub väitekiri esimese süste-maatilise ülevaate Eesti LGBT-siltide ideo-loogilisest mõjust aastail 1995–2023. Tule-mused on olulised nii kriitilise meedia-kirjaoskuse arendamiseks kui ka avalike arutelude jaoks, kus sõnavalik mõjutab seda, kuidas seksuaalvähemustest räägi-takse ja neid diskursiivselt positsioneeritakse.

(<https://dspace.ut.ee/items/c2673137-e1d0-4d75-9755-244a96076189>)